

Szűj Enikő

Néhány háborús és békés bekezdés Rácz István életrajzához

Nem is olyan bonyolult ez az életrajz, csak mintha több mindenből kettő-három lenne, egyből s másból csak látszólag. Például két állampolgárságától függetlenül magyar-nak született, és az is maradt. Még a háborús idők finn sajtójában is Rácz vagy Rácz István formában – hosszú á-val – használta a nevét. Kommunista nézeteiért először börtönre, másodsorú súlyosbításként fegyházra ítélték. Ez utóbbi elől Csehszlovákiába emigrált, ahonnan a müncheni egyezmény keltette ideológiai fenyegetettség miatt 1939 januárjában Finnországba ment. Miért éppen oda? Több helyen olvasható, hogy Kodolányi Jánosnak a tiszta, becsületes, demokrata Finnországról mint az akkori Európa mintaszórájáról szóló írásai játszottak ebben szerepet. A nyelvtudás hiányát „finn típusú” előrelátással nyelvismeretet nem igénylő foglalkozásra készüléssel pótolta, megtanult fényképezni, a gépet elkattintani, a filmet előhívni, sőt, még azt is tudta, hogyan kell a képet eladni. Valóban ebből élt kezdetben, és valójában mindvégig.

Első finnországi élete 1939 januárjától 1943. június 15-ig tartott. Ekkor indult haza finn feleségével. 1943. június 20-án Hegyeshalomnál lépték át a magyar határt. Második finnországi élete 1956 karácsonyán kezdődött, ekkor érkezett felesége súlyos betegségére tekintettel, kivándorló útlevelel, ismét Finnországba. 1956 eseményeit karácsonyig még Budapesten élte át. Kérdés: volt-e fényképezőgép a kezében? Ekkor már – több kanyar után – a Kiadói Főigazgatóság munkatársa és ismert műfordító. Az 1960-as évek elején a Szovjetunió által Finnországnak címzett nevezetes, fenyegető novoszibirszki jegyzék miatt feleségével Svájcba költözött, ahonnan évek múlva tért vissza Finnországba, hogy immáron harmadik finnországi életének később egy autószerencsétlenség vessen véget.

Kétszer volt haditudósító, mindkét szovjet–finn háborúban. Ha azt hisszük, hogy haditudósítóként elegendő jó helyen lenni jó időben, és már szárnyalhat a fantasztikus hír és az elképesztő kép – tévedünk. A finn (és más) hadtörténet sajátos fejezetét jelenti a hátszórá és a külföld tájékoztatásának története. A finn hadvezetés, a hadicenzúra e tekintetben éppen olyan alapos és körültekintő volt, sőt, talán még körültekintőbb, mint mások. A szigorúságot indokolta például a karélok/karjalaiak köztes állapota a finn és a szovjet hadtestek között, a hadviselő felek közötti óriási nagyságrendi különbség. A címlapkép eredeti aláírása szerint Rácz István 1941-ben a közvetlenül a főparancsnokság alá tartozó tájékoztatási egység tagjaként járta a frontvonalakat Viipuritól a Lappföldig, és készítette a felvételeit, amelyek sokszor név és helynév nélkül jelentek meg, nem is mindig azonnal, nem ritkán külföldön és több ízben. Az 1940. március 13-án a szörnyű békefeltételeket olvasó két nő fényképe az 1942-es évfordulón fotómontázs részeként jelent meg a *Suomen Kuvalehti*-ben. Ez a legrangosabb finn képes hetilap volt

mindig is, ott megjeleni rangot jelentett, és ebből a megtiszteltetésből Ráczt Istvánnak gyakorta kijutott.

A *Suomen Kuvalehti* háborús, porlepte számai véletlenül – a körmendiakkal testvérvárosukban, Heinävesiben járva, egy „isten háta mögötti” erdőben egy régi mőkikiben – kerültek a kezembe. Meglepődtem, amikor az egyik oldal alsó sarkán az erdőben derűsen álló katonaruhás Ráczt István nézett rám. „Ráczt Pista bácsi”, akit „harmadik” finnországi életében többünknek a magyarországi magyarok közül szerencsénk volt ismerni, soha nem beszélt háborús éveiről. Látása megromlása után magnószalagra mondott levelezésének feldolgozása még várat magára, de a háborús időket illetően meglepetés ettől aligha várható.

A német nyelvű finn *Nordlicht* 1940. évi téli számában Ignotus néven megjelent egy, a Tampere melletti Aitolahitiban a karjalai evakuáltaknak kalákában épülő településről szóló írás. Ez is véletlenül került elénk, és csak gondolhatjuk, hogy ez az Ignotus nem lehet más, mint az *Ilyenek a finnek* című könyvben 1944-ben megjelent írás szerzője, vagyis Ráczt István, különben plágiummal lenne dolgunk. A német nyelvű cikkhez mellékelte fényképről, amelyen építőanyaggal raknak meg egy lovas szekeret, ugyanígy gondoljuk, hogy Ráczt István felvétele. Az 1941-ben Finnországban finnül megjelent téli háborús riportkönyvét németből fordították finnre. Valószínű, hogy hasonlóképpen számos írása és felvétele kerülne elő – saját névvel vagy álnévvel – a nem-finn nyelvű sajtóból.

A magyar olvasó talán meglepődik, hogy helyreállításról, újjáépítésről, újat teremtő társadalmi munkáról lát képeket. Az 1939-40 telén lebombázott hátszázgot újjá kellett építeni, otthont kellett adni az ország lakosságát 10%-kal megnövelő menekülteknek. A finnek által 1940 márciusában elvesztett területek lakossága is kétszer hagyta el szülőföldjét: először a téli háború elől menekülve, evakuálva. A háború folytatása 1941 nyarán az elvesztett területek felszabadításával kezdődött, ekkor sokan visszatértek, hogy aztán az 1944 őszi fegyverszünet előírása szerint újra a mai Finnország területén találjanak új otthonra. Ráczt István 1943 nyaráig volt szemtanú, utána már Magyarországon élt, de itt is bőségesen lett módja háborús tapasztalatokat szerezni. Tudomásunk szerint ekkor nem fényképezett.

A most közreadott háborús felvételei előrevetítik a későbbi fotóművész alkotói elveit. A finnországi tárgyfotózás, a művészettörténeti fotózás megteremtőjeként tartják számon, teljes joggal. A háborús képeken is többnyire épület-, tárgy- és embercsoportok mint a múlt, a jelen (és a jövő) háborús „objektumai” láthatók, feltűnően ritkák a portrék, nincsenek „sztárfotók”, arcképcsarnokok, pedig biztosan módjában állt volna örömteli vagy megrendítő emberképek, közelképek sokaságával előállni. Az ebben a fényképtárban névvel szereplő két híresség sem premier plánban került megörökítésre. Biztosan megtehetette volna, hogy afféle művészportrét készítsen róluk.

1941-es könyvében Ráczt István megfogalmazta, mi volt a mozgatórugója: „Engem ennek a csodálatra méltó népnek a lelke érdekelt, lebilincseltek azok a nagy erkölcsi értékek, amelyekről a finnek a háborús harcokban és a békés munkában tettek tanúbizonyságot.” (*Minua kiinnostii tämän ihmeellisen kansan sielu, minut lumosivat ne suuret moraaliset arvot, joita suomalaiset ovat tuoneet esille sodan taistelussa ja rauhan töissä. – Olin Suomessa 1940. 9. old.*). Kodolányi János az *Ilyenek a finnek* című Ráczt István-kötethez írt előszavában – 1944 januárjában – az író Ráczt István

írásainak őszinte egyszerűségére hívta fel a figyelmet. A fényképező Rácz István képei is ilyenek.

(Rácz István: Finn háborús fényképtár – Sota-ajan valokuvia – Finnish War Photographs. Szöveg – text – teksti: Egey Emese, Viljo Tervonan, Szij Enikő. Szerkesztő – editor – toimittaja: Szij Enikő. Kiadja a Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete. A kiadásban közreműködött a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei. Budapest, 2010)

